Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Peder Huitfeldts Stræde.

HISTORISK-TOPOGRAPHISK BESKREVEN

VED

O. C. NIELSEN,

CASSERER, TOPOGRAPH.

ARNOLD BUSCK

KJØBENHAVN

1924

Peder Huitfeldts Stræde.

HISTORISK-TOPOGRAPHISK BESKREVEN

VED

O. C. NIELSEN,

CASSERER, TOPOGRAPH.

ARNOLD BUSCK

KJØBENHAVN

1924

Denne gamle Gade er opstaaet i det 16de Aarhundrede, thi da omtales dette Stræde, der, ligesom nu, førte fra Skidenstræde (Krystalgade) op til Rosengaarden, men fortsattes den Gang langs med Vestsiden af det nuværende Kultorv i Mikkel Vibes Gade. Det var nemlig først efter Bybranden i 1728, at Kultorvet fremstod.

Gadens Anlæggelse og Bebyggelse staar i flere Henseender i Forbindelse med Udstykning af de bagved liggende Grunde henimod Fiolstræde og Skidenstræde og disse Stræders Bebyggelse. Den Udparcellering af Grundene i den nordlige og østlige Del af Staden, der var begyndt før Reformationen, vedblev efter denne. Endnu i 1530 var det væsentlig Haver, der laa paa Skidenstrædes Nordside. Øst for Fiolstræde var der afdelt Grunde paa 48 Alens Længde og 17 Alens Bredde til Skidenstræde; i det mindste var de 3 saadanne, som tilhørte Capitlet og var udlejet til 3 Kanniker. Østen op til dem var Johan Urnes Have, der gik bagved dem ud til Fiolstræde, og denne Grund havde han købt af Byen i 1527. Haven begyndte med Nr. 26 i Fiolstræde, men hans Hus samt de følgende Huse til Nr. 32 var tidligere alene Smaahuse. Urnes Have har saaledes strakt sig om Hjørnet af Peder Huitfeldts Stræde, thi han ejede Boder her, og Nord op til disse laa en Gaard, der tilhørte Adelsmanden Iver Lange, hvilken Gaard mod Vest grænsede op til Johan Urnes Have. I 1581 nævnes 5 Boder paa Rosengaarden og i Peder Huitfeldts Stræde, hvoraf ses, at her næsten udelukkende har været Smaahuse. Johan Urnes Søn var Peder Huitfeldts Svigerfader, og Urnes Boder bliver saaledes de samme som Peder Huitfeldts Boder.

Endnu i Slutningen af det 17de Aarhundrede var Husene her, som overalt i Staden, smaa og uanselige, mange kun paa een Etage, men de fleste havde dog sikkert to. At Facaden til Gaden optog hele Grundens Bredde var, førend Forordningen af 1683, næppe Tilfældet overalt, og mange, selv smaa Ejendomme, havde Side- og Bagbygninger. At Skifterne fra 1681, der er et passende Aar midt i Perioden og forud for den kgl. Forordning om den forbedrede Bygningsmaade, foreligger der interessante Beskrivelser om Husenes Indretning paa den Tid, saaledes meddeles om et 1 Etages Hus i Peder Huitfeldts Stræde:

„En Murmesters Hus i Peder Hvitfeldtstræde, paa 4 „Fag, i Stuen rødt Panel, Hylder om Væggen, en „liden Jærnbilægger, et lidet Kammers og Ildsted i „Forstuen. I Gaarden 4 Fag Halvtag med Kælder, i „Stuen en Jærnbilægger, hvorved et lidet Ildsted."

Nuværende Nr. 4 tilhørte en Brygger og beskrives saaledes:

„3 Vaaninger paa 1 Loft og 14 Fag med 7 Fag Vin- „duer, i hver Vaaning en Stue, et lidet Sengekammer „og et Køkken, et lidet Gaardsrum til hver; de havde „Paneler og Hylder om Væggene."

Gaden har faaet sit Navn efter Adelsmanden Peder Huitfeldt til Engestofte og Skibelundgaard, og som i 1558 til 1581 ejede en Gaard i Kjøbmager Kvarter, i hvilket Strædet da laa. Den ældre Inddeling, Rodemaal, havde efterhaanden faaet Benævnelsen Kvarter. Den stærke Bebyggelse af den gamle Rosengaard gjorde imidlertid, at Kjøbmager Kvarter maatte deles, og Rosengaard Kvarteret nævnes i 1620, og ses allerede da at have omfattet Pustervig, Landemærket, Springgade (Pilestrædes nordlige Del) og Egnen deromkring, men det blev dog først i Grundtaxten af 1668, at det nye Kvarter traadte officielt frem med Navnet Rosenborg Kvarter.

Huitfeldt forekommer første Gang som Slægtnavn for Christoffer Ottesen til Berritsgaard, der var af gammel dansk Adelsslægt, som førte en rød højre Skraabjælke i

Sølvfelt, paa Hjælmen 5 vexelvis røde og hvide Faner. Blandt Christoffer Huitfeldts talrige Søskende nævnes Peder Huitfeldt, som formentlig var født paa Berritsgaard noget før 1520. Han nævnes første Gang i 1544, da han betalte Bøder til Hustru Gyrild Halvorsdatter i Bergen for Drabet paa hendes Søn, og var altsaa da allerede kommen til sin Broder, Christoffer, paa Bergenhus, under hvem han var Slotsfoged, og var for sin Tjeneste forlehnet med Nordfjord Lehn 1546—48.

I Begyndelsen af 1547 blev han beskikket til Norges Riges Kansler og forlehnet med Marie Kirkens Provsti i Oslo med Follo og Mossedals Lehn, hvortil kort efter kom Nonneseter Kloster i Oslo. 1552 fik han Midsyssel Lehn i Stedet for Follo. 1556 forlehnedes han med Lister, Midsyssel, Nedenæs og Raabyggelaget, Skiens Syssel og Gimsø Kloster, og erholdt ikke længe derefter Livsbrev paa de fleste af disse Lehn. Her var han i 1556—57, optaget med Anlægget af en Befæstning paa Flækkerøen (Flækkerhus), der imidlertid snart atter blev opgivet, da Øen manglede Vand. 1558 forlehnedes han med Hammer Gaard og havde Hoby Birk i Laaland som Pantelehn 1563—71, og han ejede tillige det gamle Stenhus i Saxkjøbing, hvori Christoffer den Anden var blevet fanget i 1332.

Da han under Syvaarskrigen anvendtes som Søkriger, ophørte hans Kanslerstilling, først midlertidig og fra 1565 fuldstændig. Blandt de mange offentlige og private Hverv, der overdroges ham som Kansler, kan navnlig mærkes Paalægget om paa Retterthinget i Bergen 1557 sammen med Lagmændene o. fl. at foretage en Revision af hele den norske Lov, hvilket imidlertid da var uoverkommeligt, hvorimod en mindre Reces udgaves.

1563—64 anvendtes han til Søs under Herluf Trolle og opbrændte i Juli 1564 et svensk Skib ved Warnemünde. 1565 havde han selvstændig Kommando som Admiral over en Flaade paa 7 Skibe, men blev den 21de Maj under den pommerske Kyst angrebet af en mangedobbelt svensk

Flaade, der nødte ham til at sætte sine 4 danske Skibe paa Land i Nærheden af Greifswald og efter en Dags Kamp at brænde dem, for at de ikke skulde falde i Fjendens Hænder. I 1566 var han med paa Flaaden ved Gulland, men reddede Livet i Stormnatten 28de til 29de Juli, der ødelagde den danske Flaade, da han netop var i Land i Visby.

I 1567 hvervede han Baadsmænd i Nederlandene, og deltog senere i Krigen til Søs. I Anledning af et i Sundet taget Skib med russiske Varer, hvoraf en Del tilhørte Storfyrsten, befalede Kongen i Octbr. 1567, for at fralægge sig selv al Andel, at Peder Huitfeldt skulde afgaa fra sin Bestilling og sættes i Forvaring paa Slottet. Senere maa han paa nogen Tid have forladt Landet, thi Kongen erklærede i 1568 ikke at kunne give ham Lejde til at vende tilbage uden Russernes Samtykke, hvilket han dog erholdt i Septbr. s. A. paa 4 Maaneder, og i 1569 blev der sluttet et Forlig paa Raadhuset i Kjøbenhavn med Russerne, dog at Storfyrsten senere skulde tilfredsstilles.

Peder Huitfeldt var gift med Anne Urne til Engestofte, Datter af Jørgen Urne og Anne Glob, og han døde i 1584.

I det 17de Aarhundrede var der her ved Strædets Nr. 9, som ejedes af Villum Fuiren, en Smøge eller Gang med nogle Smaahuse, kaldet „Villum Fuirens Gang“ efter nævnte Villum eller Vilhelm Fuiren, som var Raadmand 1660—64. Han var født 1603 og Søn af Henrik Fuiren den Yngre. 1638 blev han Medlem af danske Compagni og 1648 var han en af de udvalgte Borgere, der valgte Deputerede til Kongevalg, deltog 1658 i Adresserne til Kongen i Anledning af Privilegierne, og blev 14de April 1659 en af de 32 Mænd. Han døde den 16de Juli 1664 og blev begravet i Sanct Nicolai Kirke.

I Foraaret 1710 var der Travlhed og Forvirring i den ganske Stad og ogsaa i Peder Huitfeldts Stræde. Efter Slaget ved Helsingborg i Marts Maaned var Hæren vendt tilbage til Kjøbenhavn i en sørgelig Tilstand; for de

mange Saarede fik Magistraten Befaling til at indrette Huse, hvor de kunde indlægges og plejes. Som Huse, der kunde være tjenlige hertil, blev bl. a. opgivet Tømmermændenes Laugshus her i Peder Huitfeldts Stræde, hvilket var 8 Fag langt og 4 bredt og 1 Stokværk højt.

Saa kom i 1728 den store Bybrand, ved hvilken begge Sider af denne Gade nedbrændte, og Beboerne her som i de øvrige afbrændte Kvarterer blev grebet af en ubeskrivelig Rædsel i de Dage, hvor det var som om Verdens Undergang forestod. De Brandlidte, som ikke kunde leje sig Bopæl i de skaanede Bydele, tyede til Kongens Have og Voldene, hvor de til Dels boede under Telte, nogle opførte Bræddehytter paa Tomterne, og andre flyttede sammen i Huse, der i en Fart var bleven opklinet, men kort Tid efter Branden blev ved kongelig Forsorg 436 Familier, deriblandt nogle hjemmehørende i Peder Huitfeldts Stræde, ført paa Bøndervogne ud paa Landet.

Denne Brand var en national Ulykke, men den Oprydning, som den foranledigede, medførte den Fordel, at Husene blev bedre bygget end før og ogsaa pynteligere.

Indtil 1728 havde Peder Huitfeldts Stræde haft en svag Bøjning i den nordlige Del, men nu blev det paabudt, at denne Krumning skulde forsvinde, og paa „Plan paa de Afbrente Pladtzer udi Kiøbenhafn med Gadernes Skickelse saaledis som de Her efter skal were, 1730", er det med punkterede Linier angivet, hvorledes man tænkte sig Gaden rettet ud; ved Genopbyggelsen fulgte man den foreliggende Plan for Gadens Regulering, og den fik da sin nuværende lige Retning.

Til Minde om Ildebranden 1728 lod en stor Del af Borgerne paa deres nye Huse og Gaarde opsætte Tavler med Inscriptioner, og dette fandt ogsaa Sted i Peder Huitfeldts Stræde. Der forefindes i det store kgl. Bibliothek et Haandskrift med den latinske Titel „Inscriptiones danicæ inprimis Hafnienses", og i dette er bevaret interessante Oplysninger om de mange nu tilintetgjorte Minde-

tavler. Mange sigtede kun til at oplyse om Husets Navn og Gavn som f. Ex.:

I de tre Parykker fiin
Kiøber man Øl og Brændeviin.

De fleste var paa Vers, og en hel Del af disse Indskrifter viser os, hvorledes man paa de nye Huse, der rejste sig efter denne Brand, ret hyppigt besang denne, og derved knyttede Mindet om det afbrændte Sted til den nye Ejendom. Man kan sikkert om mange af Forfatterne til disse Vers sige, at de har været „Brave Leute aber schlechte Musicanten", og i al Fald det sidste, men deres Vers bringer os naive og trofaste Udtryk for Datidens Stemning.

De i Peder Huitfeldts Stræde opsatte Mindetavler havde følgende Indskrifter:

Tavle 1.

Retfærdig naadig Gud, Dit navn velsignet være,
Du sendte os et bud, lod see, at Du est Herre,
Din vredis ild tog bort ald gammel Kiøbenhavn,
Os ey til nogen tort, men til vor siæle gavn,
Gaar Læser ichuns hen i Stadens Stræder, Gader,
Besee de bygninger, der nu staar smugt i rader,
Gud ene Mester er for dette store verk,
Men bruger os i sær, der nu arbeyder sterk
Kom saa, om Du vil see den Bygning, som er dreven
Af Tømmer-Mesterne, i Bogen det staar skrevet,
Det Deris sierlig huus er for 30ve og een
Deris Olderman er i sær Niels Nielsen.

Tavle 2.

Før Du gaar ind af denne dør
Da see hertil med glæde,
Thi nu kand Du, som iche før
Dig viste selv at redde,
Gaa ind med stor forundring, at
Gud er saa mild og naadig

Og reyser huus, hvor ilden plat
Før havde optændt graadig.
Gud derfor eene takken bør
Som hielper os og andre,
Og vi som Tømmer-Mestre bør
Med Svenne, som hid vandre,
For nemmeligen tage i agt.
Vor Samlingers forretning,
At ræt, naar uræt bruger magt,
Af Os kand faa undsætning.
Mit raad til efterkommerne
Skal derfor være dette,
At hvis de her mon skreven see,
De aldrig vil forgiette,
Men stedse udi kiærlighed
Forrette alting trolig
Saa skal de udi ærlighed
Borsove søt og rolig.

Niels Nielsen, Oldermanden
1730.

Tavle 3.

In foro turpi
Auxiliante Deo Phoenix redeunte eodem
Victim â Vulcano quo datur atra die
Haf: XX Octobr: 1729 S. M. Kuur
Paria in Civitate peccata

Paria de pæna merentur supplicia hæc Ego cum reliqvis de bacante ad interitum igne D. 30. Octob. ex æqvo pagg. 1728.

Has autem ut videas ruinas in cinerem tunc misere datas, gratiâ Divinâ ut et clementiâ Regiâ contra spem in spe fortunæ plus mihi operis aliis ininimicæ de integro exitavi.
1731. S. M. Kuur

Tavle 4.

Uden Guds hielp og gunst
Forgieves er ald vor flid og kunst.
Vor arbeyd retter lidet got ud,

Uden os sendes hielp af Gud.
Frygt Gud, bed hannem om naade,
At hand altiid vil Din anslag raade,
Skikke Dit levnet paa denne Ø,
Saa som Du skulde imorgen dø,
Agt tiiden, bed Gud om naade,
At Du altiid kand ramme medel maade.

———

Ved den næste store Bybrand i 1795 forblev Peder Huitfeldts Stræde samt hele den østlige Del af Byen uskadt, medens denne Gang den vestlige og sydlige Del af Staden gik op i Luer.

Det er glædeligt at se, hvorledes Fortid og Nutid har været enige om at bevare denne gamle Gades Særpræg, men samtidig er det trist at maatte constatere, at man har været ligesaa enige om at handle ilde med Gadenavnet, der i de svundne Aarhundreder forekommer stavet paa saa mange forskellige Maader, at flere Variationer næsten er utænkelig, og efter Midten af forrige Aarhundrede gik man yderligere over til noget saa desperat som at skrive Gadens Navn ud i een Smøre, Peterhvitfeldtstræde. Den samme Brøler gaar iøvrigt igen med Mikkelbryggersgade, Larsbjørnstræde og Larslejstræde. Man betragtede dette som ganske i sin Orden, skønt enhver af de brave Borgere vilde have opfattet det som en grov Fornærmelse, om deres For- og Efternavn havde faaet en lignende Medfart som Peder Huitfeldts.

Først for nogle faa Aar siden indsaa Byens vise Mænd, at i Stedet for at hædre Peder Huitfeldt havde man ved den hidtidige Adfærd udvist en skammelig Ligegyldighed for hans Navn, men nu skulde det være Slut, og det blev da bestemt, at herefter skulde Gadenavnet i enhver Henseende fremtræde correct, men alligevel blev det stavet forkert paa de nye Gadeskilte, idet der staar Peder Hvidtfeldt Stræde, men skal være Peder Huitfeldts Stræde. Det var ønskeligt, at der snart blev læst Correctur paa

disse gale Skilte, thi Peder Huitfeldts Navn bør dog være rigtig stavet i hvert Fald paa Hjørnerne af den Gade, der skal bære Mindet om ham frem til de kommende Slægter.

Samtidig med, at jeg fordybede mig i denne Gades Historie, nedskrev jeg de skiftende Stavemaader paa Peder Huitfeldt og Gadenavnet, og det blev til denne lange og morsomme Liste, der jo røber vore Forfædres humoristiske Sans og dybe Trang til at udfinde smaa Finesser for nye Afvigelser.

Saaledes forekommer i:

1558 Per Huittfelld,
1581 Peder Huidtfelt,
Peder Huidtfelldt,

og Gadenavnet:

1581 Peder Hvitfeldstræde,
Peder Hvitfeldtstræde,
Peder Huidtfeldzstræde,
Per Huitfeldtz strede,
Peder Huidfeldzstrede,
1613 Peder Huitfelds stræde,
1645 Peder Huidtfeldtz strede,
1658 Peder Huittfelds strede,
1659 Peder Witfelds Strede,
1661 Peder Hvittfelds Strede,
Peder Huidtfeldt strede,
1728 Peder Huitfeldtsstræde,
Peder Hvidtfeld Stræde,
Peder Hvittfeldts Stræde,
1865 Peterhvitfeldtstræde,
1880 Pederhvidtfeldtstræde,
1900 Pederhvitfeldtsstræde,
1905 Pederhvidtfeldtsstræde,
1906 Pederhvitfeldtsstræde,
1916 Peder Hvidtfeldt Stræde.

Peder Huitfeldts Stræde hører til de Gader, om hvilke det kan siges, at her er alt endnu ved det gode gamle,

her er jærne, beskedne Borgerhuse, der giver Strædet sit stilfærdige og gammeldags Præg, men ogsaa meget andet gør sit dertil, saaledes Nr. 15, den gamle, snurrige Pakhusbygning, og Nr. 9 Gæstgivergaarden „Huitfeldt" med sin hosliggende lave, faldefærdige Staldbygning, overklistret med Placater, og endelig Butikkerne, der vexelvis er i Stuer og Kældere, og hvoraf kun nogle enkelte har faaet lidt moderne Tilsnit.

Midt paa Facaden af Nr. 8 staar med store Bogstaver:

J. W. Heyman og Hustrus Sølvbryllups Stiftelse

5. Juli 1871.

Denne Stiftelse er oprettet 3die Maj 1872 af Etatsraad J. W. Heyman og Hustru Johanne f. Levysohn, til Friboliger for værdige, trængende, aldrende, ugifte og enlige Personer uden Hensyn til Troesbekendelse. Ejendommen er med Kælder og 4 Stokværk.

I den af Kraks Vejviser udgivne fortrinlige og betydningsfulde Bog „Minderige Huse", som giver interessante Oplysninger om, hvilke kendte og ansete Personligheder, der har boet i Kjøbenhavn i Tidsrummet 1770/1870, anføres under Peder Huitfeldts Stræde:

Nr. 5. Fausbøll, V., 1857.

Nr. 9. Det nuværende Gade Nr. 9 omfatter tillige Matr. Nr. 105.
Brünnich, M. Th., 1821—27, Over Berg Hauptmand.

Nr. 4. Nu sammenlagt med Matr. Nr. 78 A, Kjøbmagergade 55.
Sibbern, F., 1814—15, 1817, Professor.
Schow, I. F., 1831—33, Professor.

Peder Huitfeldts Stræde er en af de faa Gader i den gamle Bydel, som er gaaet Ram forbi ved de i den sidste Menneskealder foretagne større og mindre Raseringer, og mens saa mange andre Gader derved helt eller delvis forsvandt eller ombyggedes, fik Peder Huitfeldts Stræde Lov til at beholde sine gamle Huse, her var der ikke

noget, som den nye fremfarende Tid havde Brug for, og selv de mest ivrige og hensynsløse Byggespeculanter holdt sig i ærbødig Afstand fra Strædets gamle Eneinærker. Ingen kunde nænne at bringe Forstyrrelse i dette Gadebillede, men Strædet skulde have Fred og Ro paa sine gamle Dage med sine Minder og Ejendommeligheder

Den nye Tid har dog ikke ganske villet negligere denne Fortidsgade, men har betænkt den med asfalterede Fortove, som pynter op og ikke bringer Forstyrrelse i Strædets gamle Fysiognomi, der er saa velgørende hjemligt og borgerligt, og naar der ved Aftenstide falder Ro og Stilhed over denne gamle Gade, og Lygternes svage Skær kun sparsomt oplyser sine Omgivelser, tænker vi os her uvilkaarligt hensat til Voldenes og Tranlampernes Tid, til hine Borgerdydens gode gamle Dage, da Varietéer og Biografiheatre endnu ikke var opfundet, da Byportene lukkedes ved Midnatstide, Lysene slukkedes bag Vinduesskodder og Gardiner, og Folk søgte Sengen Kl. 10, medens Øvrigheden faderlig vaagede over Byens Nattero; for Fuldstændiggørelsen af dette Gadebillede, der er bevaret fra det gamle Kjøbenhavn paa Frederik den Sjettes Tid savner vi egentlig kun Vægteren, stille vandrende midt ad den øde og tomme Gade med Morgenstjærnen over Skulderen. Vi ser ham for os gaa der ene under den høje Himmel, hvis Stjærneskare tindre ned til ham, alt er stille, der høres ingen Lyd, kun Klangen af hans egne Trin mod den toppede Stenbro, og vi hører ham synge med sin kraftige Røst ved god borgerlig Sengetid Kl. 10:

Om Du vilt Tiden vide,
Husbonde, Pige og Dreng,
Da er det paa de Tide,
Man føjer sig til Seng.
Befal dig Herren fri,
Vær klog og snild,
Vogt Lys og Ild,
Vor Klokke er slagen Ti.

Tidligere udkommet af samme Forfatter:

„CHRISTIANS KIRKE“

„NYHAVN“

„NIELS HEMMINGSENS GADE“

„KNIPPELSBRO“

„DYVEKES GAARD“

„KJØBMAGERGADE“

„KNABROSTRÆDE“

„VESTERGADE“

„LARSLEJSTRÆDE“

„FARVERGADE“

„HYSKENSTRÆDE“

„KALKEBALLEN“

„STORMGADE“

„BADSTUESTRÆDE“

„JERMERS TAARNET“